

DOI: 10.19195/0137-1150.168.51

Data przesłania artykułu: 8.10.2017

Data akceptacji artykułu: 24.02.2018

PAVEL PILCH

Marasykova Univerzita u Brnu, Czechy

Smrt kao politička roba u stripu *Ljubazni leševi* Zorana Penevskog i Ivice Stevanovića

U ovome se tekstu bavimo načinom na koji smrt vide te je u određene kontekste stavljaju dva srpska umjetnika, scenarist i pisac Zoran Penevski, uz slikara i crtača Ivica Stevanovića u njihovom stripu *Ljubazni leševi* (2003).

Kada je riječ o interesima tipičnog svjetskog čitatelja stripova, Srbija se možda ne nalazi na najvišim pozicijama njegova zanimanja za strip, no zanimljiva nije ni široj „stripološkoj“ zajednici. Srpski su crtači stripova priznati širom svijeta (između ostalih Zoran Janjetov, Željko Pahek ili Rajko M. Gera), no sam srpski strip izvan Srbije poznat je samo uskoj grupi najžešćih „navijača“, ili se katkad i pojavljuje u stripovnim časopisima, najčešće u okviru predstavljanja pojedinih stripovnih scena. Istina je da je domaća (srpska, odnosno jugoslavenska) povijest stripa razvijenija od mnogih drugih u Europi. Izašlo je nekoliko, kako kraćih tako i opsežnijih pregleda povijesti stripa na prostoru zemalja bivše Jugoslavije, no kao da se nakon 90-ih godina i rata sve zaustavilo. Izvan ovih granica poznati su radovi Zdravka Zupana, no ipak danas Europom pretežno vlada zanimanje za američki mainstream, dok su ga za male stripovne scene zadržali uglavnom strastveni zaljubljenici, ili malobrojni znanstvenici.

Na sljedećim ćemo stranicama pokušati dokazati da ovaj, u nekim područjima nepravedno zanemarivan dio Europe (Balkan), skriva između ostalih i jednu zanimljivu ideju o tome kako pristupati smrti kao kulturnom, no i političkom, te društvenom fenomenu, u ovome slučaju posredstvom stripa koji ćemo kratko predstaviti.

Strip *Ljubazni leševi* prvi puta je izdala izdavačka kuća Komiko iz Novog Sada, 2003. godine. Tada je ovaj strip smatrana prvim grafičkim romanom u Srbiji,

iako je ova oznaka prilično neprecizna i nedefinirana¹. Godine 2011. izašlo je drugo, prošireno izdanje, u kojem se na 160 stranica razvija priča patologa Dušana Pavlića koji svjedoči čudnim društvenim promjenama. Nakon što se upleo u čudne događaje, u ruke mu stiže tajanstvena knjiga, pa umire kako bi uskrsnuo, ili ostao na pola puta između smrti i života. Radnja je smještena u zemlju koja vjerojatno predstavlja Srbiju u neodređeno doba, možda na početku 21. stoljeća, no atmosfera podsjeća na međuratnu urbanu Europu. Strip je na grafičkoj razini veoma gust, slike su često dopunjavane skicama,drvorezima, crtežima i drugim grafičkim ostvarenjima iz anatomskega atlaza, demonoloških priručnika, biblijskih scena, ili medicinskim rukopisima. Stevanovićev stil originalan je i lako prepoznatljiv, a u vezi sa smrtnim događajima i inventarom koji smrt sa sobom donosi i vrlo upečatljiv, impresivan i živ. Atmosfera koju Ivica Stevanović gradi na temelju scenarija Penevskog opipljiva je, čemu pridonosi i kvalitetno izrađena knjiga – od kvalitete papira, preko ukoričenja, do kvalitete tiska, riječ je o ozbilnjom umjetničkom artefaktu.

U groteskoj zbilji, recimo fikcionalnom svijetu priče, postoji i jedna čudna ustanova, a to je Ministarstvo smrti. Ovo je ministarstvo Pavlićev poslodavac. Dakle on i ministarstvo su dio političkog sustava ove fiktivne Srbije. Ministarstvo izdaje regulativnu odredbu u kojoj specifira kako treba izgledati leš. Leševi koji ne odgovaraju propisanome su spaljivani bez obdukcije, koja je inače posljednje pravo svakog čovjeka. Izgled leševa se ovom odredbom unificira jednako kao postupak obdukcije i rad s pojedinim organima. Regulira se i osmrtnica, ili oblik mrtvačkog sanduka.

Ovakve regulacije smrti (ili reforme, ovisno o točki gledišta) posljedično znače kraj svih tradicionalnih načina brige o mrtvima, uglavnom kraj svih sprovođa², što Pavlić lapidarno sažima u jedinu rečenicu koja vrijedi za gotovo sve umrle: „Ni smrt vas više ne želi“³. Regulacija „smrti“ ili postupanja sa mrtvima nije nešto što pripada fikciji. U najmanju ruku je za zemlje bivšeg austrougarskog prostora važno doba kasnog prosvjetiteljstva, kada su na snagu stupile brojne reforme rada i odnosa prema mrtvima. „Cilj [ovi]h reformi – istakao P. P.] je bila – radi sačuvanja zdravlja stanovništva – marginalizacija odnosa između svijeta živih i svijeta mrtvih“⁴. Slično kao i u slučaju ispravnih i neispravnih leševa u stripu, krajem 18. stoljeća mrtva tijela se je razdvajalo u dvije grupe, na „obična“

¹ V. npr. M. K. Booker, *Encyclopedia of Comic Books and Graphic Novels*, Santa Barbara 2010, s. 763. U tom djelu žanr grafičkog romana uopće nije definiran, no ovaj se pojam često koristi. Češki pak autori češće koriste pojam „komiksový román“ [stripovní roman – prijev. P. P.], vidi: P. Kořínek, M. Foret, M. Jareš, *V panelech a bublinách: kapitoly z teorie komiksu*, Praha 2015, s. 456.

² Tradicionalna briga o mrtvima promijenila se još ranije, u 18. stoljeću, odredbama tadašnjih vlasti u mnogim europskim zemljama, pogotovo Austrijskom carstvu. Usp. D. Tinková, *Exodus zemřelých: Počátky medikalizace smrti v pozdně osvícenských Čechách*, „Sociální studia“, s. 35–55. <http://socstudia.fss.muni.cz/sites/default/files/Tinkov%C3%A1_3.pdf> [pristupljeno: 15.05.2017].

³ Z. Penevski-I. Stevanović, *Ljubazni leševi*, Novi Sad 2011, s. 15.

⁴ D. Tinková, *Exodus zemřelých....*

i „epidemska“, kako piše Daniela Tinková⁵. Iako vođene dobrim namjerama (higijena, očuvanje zdravlja građana i seljaka), ni reforme pokopavanja u 18. stoljeću nisu uvijek nailazile na razumijevanje, pa su se događala česta kršenja novih zakona, a vlastima su čak bili upućivani i protesti protiv njih⁶. Tinková nadalje spominje da je tada svoje mjesto pored svećenika osvojio i liječnik⁷.

Pored ove se dvojice u stripu *Ljubazni leševi* pojavljuje nova ličnost, koja iz svoje pozicije raspolaže svim što je sa smrti bilo povezano – smrt završava u rukama birokrata, kafkijanskog urednika koji komplikira čovjeku čak i ovako banalnu (u procesualnom smislu) stvar kao što je običan čin umiranja. Lako se, pak, u ovome absurdnom svijetu smrt podređuje onima koji su si priuštili pravo da njom zapovijedaju te, kao u kakvoj pravoj absurdnoj drami, happy-enda na kraju nema, jer novi status-quo je čvršći od svega.

Smrt, dakle, gubi svoje široke granice. Ljudi kojima je smrt uskraćena lutaju između života i smrti pa se teško razlikuje tko još živi, a tko više nije među živima. Na vizualnoj razini to možemo promatrati na primjerima različitih urednika s kojima Pavlić razgovara o svojim strašnim otkrićima i posljedicama reforme smrti. Nitko ga ne sluša, iako on je ustvari jedini stručnjak za ovu temu, jedini koji se dublje razumije u nju. Smrt autentičnog autoriteta smrti u korist birokratskog sustava vodi ga ka traženju drugog izlaza pa se vraća stvari koju su ljudi gotovo zaboravili, a to je medij knjige. U ruke mu u jednom zaboravljenom i prljavom antikvarijatu dolazi knjiga naslovljena „Preživeti autopsiju“, u kojoj se nalazi težište priče. Pojavljuju se naznake „grafičke urote“ koja priču iz crne groteske pretvara u esejičko razmišljanje o smrti u svijetu, u kojem su svu vlast preuzele slike.

Pavlić počinje razmišljati kako je uopće moguće da smrt preživi u svijetu koji se neverbalizirao, postao vizualan, a ranije je vladala mitovima, legendama, užasnim pričama. Nalazila se u prijetnjama, ratnim pričama, izlaganjima o epidemijama, ili prirodnim katastrofama. Imala je ugled, samo izgovaranje njezinog imena bilo je dovoljno da se čovjek smiri i razmisli o sebi. Dušan Pavlić je, s druge strane, svjedok doba u kojem smrt postaje virtualna roba čiji se ugled izgubio. Dapače – smrt izlazi pred publiku gola, razbacuju se njome kao komadom mesa u poplavi slika koje nisu više pedagoške ili edukative naravi nego je njihova svrha ispiranje mozgova. Smrt se pojavljuje u ulozi prostitutke čije je tijelo silovano brojnim predmetima u obliku falusa, sve to u kulisama koje podsjećaju na javnu kuću ili kabare. Odatle pitanje: Kako je moguće poštovati smrt, kad smo već navikli da je gledamo u ponižavajućim situacijama? Koliko će još proći vremena do prve obdukcije na televiziji za vrijeme ručka (umjesto dosadne političke diskusije)? Kada ćemo po prvi put gledati reality show sa stvarnim ubojstvima i opipljivim leševima? Kad tvrdimo da je smrt gola, to nije dovoljno točno. Smrt

⁵ *Ibidem*, s. 38.

⁶ Vidi: *ibidem*, s. 43–46.

⁷ *Ibidem*, s. 36.

je pornografizirana⁸, uhvaćena na djelu tijekom intimnih scena, svugdje prisutna, a stoga i tako bezmoćna, jer njezine iznimnosti, koja je u ljudskom životu bila nešto neponovljivo, više nema. Tu se ponovno nalazi i važna veza s medijem knjige: prema Goreru pornografija ili pornografizacija zbilje ne postoji u nepismenim kulturama. Gorer kaže:

Pornografija koja opisom tabuiziranih aktivnosti prouzrokuje halucinacije ili obmane, čini se veoma rijetkim fenomenom. Vjerojatno može nastajati samo u pismenim društvima jer pouzdano nemamo nikakvih dokaza za društva nepismena. Dok užitak u opscenome postoji kao društvena pojava, užitak u pornografiji pretežno je intiman⁹.

U ovom je slučaju smrt izložena publici, poistovjećena s opscenim užicima mase, a gubi privatne prostore koje okupira – s jedne strane svoj vlastiti, a s druge strane privatni prostor bića koja su osuđena na umiranje. Ka motivu gubljenja svijesti o smrti među pukim građanstvom Gorer dodaje:

Djeca su bila ohrabrivana da razmišljaju o smrti, o svojoj jednako kao i o smrtima drugih. Rijetko se mogao naći pojedinačni koji u 19. stoljeću, poznatom po visokom mortalitetu, nikad nije bio barem jedno umiranje, nije odao počast „lijepim leševima“; sprovodi su bili prilike za pokazivanje za radničku klasu i aristokraciju. Groblje je bilo centar svakog starijeg sela te prominentno mjesto svakog grada¹⁰.

Ova se paradigma promijenila u 20. stoljeću. Sve češće se spominje kopulacija (nije više tabu), a sve manje se prikazuje smrt sa svojim neugodnim obilježjima i pratećim neugodnostima poput truleži i sveopćeg raspada. „[...] našoj djeci ćemo češće reći da su se oni koji su nas napustili pretvorili u cvijeće ili mirno spavaju u nekome lijepom vrtu“¹¹. Tabuizirana smrt postaje opscenom, a od toga do pornografije samo je korak. Naravno, najsnažnije učinke pornografija ima u slikovnom obliku jer tu je eksplicitnija od riječi, no također ni ne oslobođa ljudsku maštu nego upravo obrnuto, nameće gotove oblike bez ikakvih varijanti pa ih nudi, ili čak prisiljava publiku na njihovu konzumaciju.

Ljudsko tijelo, odnosno ljudska čula, izložena su bombardiranju slikama, tijelo se brani i mutira kako bi ih bolje primalo, onda mu nasred čela izraste veliko oko za bolji prijem digitalnog sadržaja i organi se mijenjaju u mrežu kabela i ekrana. Ovakvo tijelo se mora hraniti slikama, pati od neprekidne potrebe da ih emitira i prima, ne može se odmoriti pa umire od nove bolesti – virtualnosti ljudske duše. Unatoč konačnom kraju življenja, smrt je ipak isključena iz procesa umiranja. Zarobljena je u slikama i ona sama nikako ne sudjeluje u odlasku živog bića iz ovoga svijeta. Odašiljana je putem kablova na sve strane, uskraćena joj je slobodna volja, dakle, donekle je silovana vlastitim slikama i potpuno izgubljena u svijetu koji ju više ne treba.

⁸ Više o temi pornografizacije smrti vidi u G. Gorer, *The Pornography of Dead*, „Encounter“ 1955, s. 49–52. <<http://www.unz.org/Pub/Encounter-1955oct-00049>> [pristupljeno: 15.05.2017].

⁹ *Ibidem*, s. 49.

¹⁰ *Ibidem*, s. 50.

¹¹ *Ibidem*, s. 51.

Ova je metafora dosta složena, a naime i mnogo značna. Sveopćem kaosu pridonose i autori stripa (ne samo ovoga nego i drugih) koji sudjeluju u stvaranju takvih slika. Penevski i Stevanović u ovome djelu podsjećaju na zanimljiv slučaj crtača Marka Gruenwalda, koji je većinu svog života radio za izdavačku kuću Marvel. Nakon što je umro, njegovo je tijelo spaljeno te njegov pepeo umješan u tiskarsku tintu kojom je tiskan reprint njegovog poznatog stripa *Squadron Supreme* (1980)¹². Ova gesta, dosta ekscentrična, u svijetu Dušana Pavlića ima ozbiljnije aluzije. Mrtvi se narugao smrti koja je u njegovom pepelu zauvijek zarođljena u kavezu slike. Sličnih poteza članova grafičke konspirativne skupine ima više, između ostalih nalazimo jedan i u stripu Marka Millera *Dark Knight Returns* (1986), u kojem se dva nebodera – blizanca – ruše nakon što je u njih udario zrakoplov, no taj strip je tiskan još prije 11. rujna 2001. godine, podsjećajući autori.

U jednom trenutku Pavlić otkriva kako je zlo zapravo na vizualan način prevarilo čovjeka. U demonološkoj bilješci saznajemo da, kad su ljudi ranije htjeli uhvatiti demona pa se s njim obračunati, trebali su poznavati njegovo ime – u tom slučaju bi bio demon lišen moći, živio bi u svijetu jezika, u riječima, pričama, pa bi njegovo ime bilo kao rukohvat za koji bi ga čovjek mogao uhvatiti pa ga izbaciti, ili njime zapovijedati. No sada, kad je demon vizualiziran, dakle deverbaliziran, nema načina kako ga uhvatiti, demon živi svojim životom pa se samo smije. Ljudsko se pak tijelo prilagođuje demonskoj slici, usisava je pa umire. Glavni lik na kraju također umire, odnosno mijenja tijelo s jednim od svojih leševa, a da pritom njegov vlastiti prijatelj na ekranu televizora gleda njegovu autopsiju. Cijela je emisija djelo već spomenutog Ministarstva smrti koje prati gledatelje i njihove aktivnosti kako bi saznalo tko se bavi smrću više nego što je potrebno. Sveprisutna tajna policija steže svojim hladnim rukama one koji se ohrabre slobodno misliti. Ovdje strip opet prelazi granice svoga zaokruženog fikcionalnog svijeta podsjećajući čitatelje na to da ih netko uvijek prati, možda čak i u trenutku čitanja ovoga stripa, a da to ne znači da su namjere takvih pratitelja svaki put bezazlene ili nevine.

Radi se, dakle, o višestrukoj prevari, prevarena je smrt sama, no i živi i mrtvi građani, a na kraju krajeva i čitatelji. Ministarstvo si je priuštalo pravo da proganja ili kazni one koji se bave smrću na drugačiji način od onog koji očekuje. Smrt više nije opasna, opasni su oni koji njom vladaju jer su preuzeли njezine sposobnosti i obaveze. U takvom svijetu se ne može ni živjeti, a kamoli umirati. U takvom momentu nalazimo pomirenje obaju svjetova – teksta i slike, no u priču ulaze autori djela koji se i sami nalaze na obdukcijском stolu. U burnoj atmosferi slika bez tekstova spremila se završna obdukcija – metaobdukcija – autorskog dvojca, pa ovdje nalazimo ključ za interpretaciju cijelog djela. Ni svijet doktora Pavlića, isto kao ni svijet ekranskih demona, nisu jedini i pravi svjetovi. Smrt nikad ne umire iako se umješa u tintu pa se ispiše na papiru, isto kao što ne umire kad je

¹² M. K. Booker, *Encyclopedia...*, s. 274.

apsolutno vizualizirana ili virtualizirana. Smrt jednostavno postoji izvan stvari koje će i dalje umirati usprkos svim naređenjima i reformama. Leševi će i dalje trnuti u rukama ili gorjeti u krematorijima, iako će oni na vlasti misliti da su smrću zavladali. Slično je mogao misliti i čitatelj koji uživa u jednostavnoj priči koja se na kraju pokaže složenjom nego što je očekivao, upravo u gore spomenutom metatekstualnom postupku briše se granica između djela i aktualne zbilje, strip intenzivno počinje komunicirati uglavnom s čitateljem koji je spreman na uzajamni dijalog. Radnja priče više nije u centru čitateljevog interesa, nego je on primoran da dublje razmišљa o onome što mu se iznenada otkrilo, pa će ponekad strip morati pročitati i više puta, pažljivije i iz druge perspektive.

Međutim, ne može se reći da ovaj strip kritizira agresiju i napade vizualnog u našoj svakodnevici, jer bilo bi to paradoksalno činiti putem vizualne umjetnosti. Upravo obrnuto, ona grafička urota koja se neprestano spominje u stripu, protuteža je svijetu koji predstavlja glavni lik, Dušan Pavlić. Grafičari, tvorci slika, tko god oni bili, narušavaju svijet jezičnih simbola koji od ranije postoji samo u jeziku, u govoru i pričama koje taj jezik stvara. Narav ovog sukoba je dakle dijalektička pa vodi ka novom shvaćanju zbilje. Tu možemo uz malo volje naći jednu marginalnu, no jednakotako i zanimljivu interpretaciju stripa. Osobni angažman likova autora od kojih se jedan služi riječima, a drugi slikama, funkcioniра radi stvaranja zajedničkog rezultata. Slika nije nadređena riječima, dok one nisu nadređene slici. Shvaćamo taj organski spoj između verbalnog i vizualnog lijepo skrivenom apologetikom stripovne umjetnosti, jednakotako i izrazom njezine isključivosti i ekskluziviteta. U ovoj slobodnoj gesti nalazi se, po našem mišljenju, vješto uklesana kritika eksploatacije riječi i slika u svrhu političke propagande i obmanjivanja građana. Smrt je tu jedan od mogućih komoditeta, koji se poput straha, narodnog ponosa ili iskvarenog samopouzdanja koristi u političkom diskursu na svim razinama političkog života počinjući u kavanskim razgovorima te završavajući s političkim tribinama i govorima u prostorima parlamentarnih ustanova.

Politički preobražena smrt je najopasnija za one koji prihvate mogućnost njezinog politiziranja. Takve pokušaje i njihovo prihvaćanje gledamo dan-danas: u rukama (odnosno ustima) političara ili politički angažiranih govornika završavaju svi mogući oblici smrti, od genocida preko koncentracijskih logora do „sitnih“ smrti poput smrti nesretnika u prometnim nesrećama ili izbjeglica kod talijanske obale. Jedan je primjer iz srpske svakodnevice možda kobniji od ostalih: kad se u Beogradu 2015. godine srušio vojni helikopter s bebom kojoj je trebala žurna lječnička pomoć, u nekim onlajn-verzijama dnevnih novina su već bile objavljene vijesti kako je bebu i posadu vojne letjelice osobno dočekao ministar zdravlja Zlatibor Lončar, te da je beba spašena i u stabiliziranom stanju. Iako su nakon ove tragedije takvi članci odmah izbrisani, tiskani dnevničari zadрžali su vijest i sljedeći dan objavili ovaj neopisiv primjer licemjerja i hazardiranja s ljudskim životima. Optuživanja poginulih pilota koja su uslijedila i pranje ruku odgovornih političara za dobar dio

javnosti značila je samo gorku točku na i.¹³ Smrt kao prostitutka u politički diskurs stiže i implicitno, skrivena u riječima koje na nju na neki način aludiraju. Primjerice, dio čeških političkih predstavnika, stranaka i pokreta u predizbornoj kampanji 2017. godine, koristio je riječi kao što su „rat“, „borba za opstanak“, ili „smrt novinarima“. Kod liberalnog građanskog tijela ovakvo poigravanje smrću prouzročilo je zgražanje, no frustrirana masa je to prihvatala i time omogućila populističkim i fašistički nastrojenim strankama ulazak u češki parlament, a mogli bismo navesti i više sličnih primjera širom svijeta.

No, vratimo se stripu. Samu radnju stripa *Ljubazni leševi* smatramo u našoj prizmi, nakon nekoliko čitanja, donekle sporednom, ne osporavajući njene estetske i druge kvalitete. Međutim, ono što nas je u ovome stripu više zanimalo jeste podignuti kažiprst usmjeren prema svima onima koji se poigravaju smrću kao da se jedino njih ne tiče. Penevski i Stevanović upozoravaju na to da je opasno o smrti govoriti u političke svrhe, jer ona nije ni politička niti bilo koja druga roba, pa dolazi po sve jednakom, ne uzimajući u obzir njihovu nadređenost nad drugima. Gubiti poštovanje prema smrti, to je zapravo najkobnija opasnost koju današnje doba donosi, a umjetnost se može boriti protiv takvog zanemarivanja uloge smrti u svakodnevnom životu, što vrijedi i za ovaj grafički roman.

Bibliografija

- Booker M. K., *Encyclopedia of Comic Books and Graphic Novels*, Santa Barbara 2010.
- Gorer G., *The Pornography of Dead*, <<http://www.unz.org/Pub/Encounter-1955oct-00049>> [pristupljeno: 15.05.2017].
- Kořínek P., Foret M., Jareš M., *V panelech a bublinách: kapitoly z teorie komiksu*, Praha 2015.
- Penevski Z., Stevanović I., *Ljubazni leševi*, Novi Sad 2011.
- Slučaj helikopter – pitanja bez odgovora*, Insajder.net, 1.07.2016 <<https://insajder.net/sr/sajt/tema/1184/>> [pristupljeno: 15.05.2017].
- Tinková D., *Exodus zemřelých: Počátky medikalizace smrti v pozdně osvícenských Čechách*, „Sociální studia“, <http://socstudia.fss.muni.cz/sites/default/files/Tinkov%C3%A1_3.pdf> [pristupljeno: 15.05.2017].

Death as a political commodity in the comic book *Ljubazni leševi* by Zoran Panevski and Ivica Stefanović

Summary

The paper deals with the motif of death shown in the comic book *Ljubazni leševi* by Ivica Stevanović and Zoran Penevski. The author focuses on death “stolen” by the government of the fictional country, which is then used as a commodity in the process of controlling citizens. Death

¹³ *Slučaj helikopter – pitanja bez odgovora*, Insajder.net, 1.07.2016, <<https://insajder.net/sr/sajt/tema/1184/>> [pristupljeno: 15.05.2017].

is not feared any more by anyone, which may have catastrophic consequences. Enslaving death may lead to the furious destruction of ethics in society, which is one of the main messages of this comic book allegory.

Keywords: comic books, death, pornographycation, politics, Serbia

Smrt jako politické zboží v komiksu *Ljubazni leševi* Zorana Panevského a Ivici Stefanoviće

Obsah

Článek se zabývá motivem Smrti, jak je představena v komiksové knize *Ljubazni leševi* Ivici Stefanoviće a Zorana Penevského. Soustředíme se na Smrt, která byla „ukradena“ vládou fiktivní země a následně zneužita jako obchodní artikl v procesu kontroly obyvatelstva. Smrti se již nikdo nebojí, což má za může přinášet katastrofické následky. Zotročení smrti může vést ke zběsilému ničení morálky lidské společnosti, což je jedno ze zásadních poselství této komiksové alegorie.

Klíčová slova: komiksova kniha, smrt, pornografizace, politika, Srbsko